

13. Margarida H. (2022) Natural Selection of Independently Originated Life Clades. *Philosophy of Science*. Vol. 89, Issue 3. P. 454–470. Retrieved from <https://www.cambridge.org/core/journals/philosophy-of-science/article/natural-selection-of-independently-originated-life-clades/6F479CCA0FF6089AF947F2AC04C8CB65>

14. Staffan M. (2009). The dark side of evolution: caprice, deceit, redundancy. *Hist. Philos. Life Sci.*; 31(2): 183-99. Retrieved from

https://www.researchgate.net/publication/41823500_The_Dark_Side_of_Evolution_Caprice_Deceit_Redundancy

15. Sober E. & Wilson, D. S. (1998). *Unto Others: The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. Retrieved from https://www.academia.edu/1336938/Unto_Others_The_Evolution_and_Psychology_of_Unselfish_Behavior

References (transliterated)

1. Brovdii V. (2013). *Evoliutsiine vchennia*. K. : VTs «Akademiiia». 336 s.

2. Voronova N.V., Horban V.V., Sarabieiev V.L. (2022). *Teoriia evoliutsii : navchalno-metodychnyi posibnyk dlia zdobuvachiv stupenia vyshchoi osvity bakalavr spetsialnostei 091 Biolohiia ta osvितno-profesiinykh prohram “Biolohiia”, “Henetyka”, “Biolohiia ta zdorovia liudyny”*. Zaporizhzhia : Zaporizkyi natsionalnyi universytet. 93 s.

3. Kvasha V. (2014). *Evoliutsiine vchennia: Laboratornyi praktykum*. Ternopil : navchalna knyha «Bohdan». 68 s.

4. Koin Dzherri. (2015). *Chomu evoliutsiia pravdyva*. K. : Nash Format. 346 s.

5. Nykyforenko N.O., Nykyforenko A.R. (2019). Stanovlennia evoliutsionistskoi paradyhmy v sotsiohumanitarystytsi. *Habitus*. № 8. S. 7–11. Retrieved from <http://habitus.od.ua/journals/2019/8-2019/8-2019.pdf>

6. Richard Dokinz. (2020). *Naihrandioznishe shou na Zemli. Dokaz Evoliutsii*. Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 432 c

7. Rudyi B. (2003). *Kryza evoliutsionizmu*. K. : Chetverta khvyliia. 116 s.

8. Alexander R. D. (1987). *The Biology of Moral Systems*. New York: Aldine de Gruyter.

9. Avital E., Jablonka E. (2000). *Animal traditions: behavioural inheritance in evolution*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from https://disciplinas.usp.br/pluginfile.php/5062471/mod_resource/content/1/Eytan_Avital_Eva_Jablonka_Animal_Traditions_BookZZ.org.pdf

10. Bendik H. (2021). The Ecological Dimension of Natural Selection. *Philosophy of Science*. Vol. 88, Issue 5. P. 1199–1209. DOI: <https://doi.org/10.1086/714999>.

11. Caleb H. (2021) Review of Charles H. Pence’s *The Causal Structure of Natural Selection*. *Elements in the Philosophy of Biology*. Cambridge : Cambridge University Press. *Philosophy of Science*. Vol. 90, Issue 3. P. 750 – 753.

12. Douglas Allchin, Alexander J. Werth (2022). How We Think about Human Nature: The Naturalizing Error. *Philosophy of Science*. Vol. 87, Issue 3. P. 499 – 517.

13. Margarida H. (2022). Natural Selection of Independently Originated Life Clades. *Philosophy of Science*. Vol. 89, Issue 3. P. 454 – 470.

14. Staffan M. (2009). The dark side of evolution: caprice, deceit, redundancy. *Hist. Philos. Life Sci.*; 31(2): 183-99.

15. Sober E. & Wilson D. S. (1998). *Unto Others: The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Надійшла (received) 06.11.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Безродний Андрій Геннадійович (Bezrodniy Andrey) – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, доцент кафедри теорії культури і філософії науки; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1489-9523>

УДК 001.18:316.77:355.01

doi: 10.20998/2227-6890.2023.2.02

Н.Б. ГОДЬ, О.А. КРУЦЬ

РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК ВІДНОВЛЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗУМІННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЛІНГВО-ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ СУЧАСНОЇ ДІЙСНОСТІ

Актуальність статті полягає в продовженні дослідження феномену війни та повоєння, в яких одним з головних проблемних питань є питання захисту, відновлення як загальної системи держави на всіх її складових компонентах, так і підтримка та відновлення громадян країни, технологій, виробництва та її природних ресурсів (де це можливо зробити). Війна представляє собою збройний конфлікт, в якому на разі як показує практика активно використовуються нові і старі форми зброї, технологій та інші елементи втручання та деструкції з боку ворога. Філософія тісно пов’язана з питаннями ідеології, питаннями здоров’я, тощо, саме тому, сучасна агресія супроти України при дослідженні показує низку відмінностей як у веденні війни, так і у питаннях теорії та практики реабілітації в порівнянні з попередніми війнами та, як наслідок, з очікуваним періодом повоєння. Саме це та відновлення цілісності або реабілітації і є питанням першочергового вивчення та запровадження їх висновків на теоретичному та практичному рівнях не лише у філософському просторі, але і в дисциплінах та галузях інших наук.

Ключові слова: реабілітація, війна, цілісність, відновлення, єдність, єдине, футурологія, екологічна футурологія, аналіз, синтез, хвороба, здоров’я.

N.B. GODZ, O.A. KRUTS

REHABILITATION AS THE RESTORATION OF INTEGRITY IN THE CONTEXT OF THE FEATURES OF UNDERSTANDING THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF THE APPLICATION OF LINGUISTIC AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF MODERN REALITY

The relevance of the article lies in the continuation of the study of the phenomenon of war and post-war, in which one of the main problematic issues is the issue of protection, restoration of both the general system of the state in all its constituent components, and the support and restoration of the country's citizens, technologies, production and its natural resources (where it can be done). War is an armed conflict in which, as practice shows, new and old forms of weapons, technologies and other elements of interference and destruction are actively used by the enemy. Philosophy is closely related to issues of ideology, issues of health, etc., that is why the modern aggression against Ukraine when studied shows a number of differences both in the conduct of war and in issues of theory and practice of rehabilitation in comparison with previous wars and as a result, with the expected post-war period. It is this issue of restoration of integrity or rehabilitation that is a matter of primary study and implementation of their conclusions at the theoretical and practical levels, not only in the philosophical space, but also in the disciplines and branches of other sciences.

Key words: rehabilitation, war, wholeness, restoration, unity, single, futurology, ecological futurology, analysis, synthesis, disease, health.

Постановка проблеми. Існування та поточне використання понять та термінів потребує детальної перевірки їх знання та певної «валідізації» у сучасному просторі. Кожне поняття як стабільний конструкт, з одного боку, є логічно оформленою загальною формою думки про предмет і є концентрованою думкою або ідеєю якогось елементу дійсності, при цьому ми спираємося на розуміння того, що сам окремих термін є саме тим словом або словосполученням, яке є назвою кожного певного поняття якоїсь конкретної галузі чи ділянки в науці та техніці. Будучи стабільними конструктами, з одного боку, поняття та терміни з певним часом мають нагоду або застарівати, або виходити на периферію наукового використання. Але з іншого боку, вони також можуть розширюватися і конкретизуватися самі під час наукового та філософського дослідження. Мова як живий конструкт вводить нове розуміння метафор, символів і опис дійсності, саме через це інколи виникають або неточності, або «подібності» (як приклад, можемо навести терміни «кібогр», який в різних ситуаціях має різне тлумачення та значення, тощо).

Саме тому, настала потреба в філософському дослідженні специфіки розуміння поняття «Єдине», «Цілісність» та «Реабілітація», їх наповнення та взаємозв'язку, практичного та теоретичного значення в тому просторі, в якому знаходиться наразі Україна та її громадяни. Війна як феномен складається з низки подій, які, попередньо виникнув, виводять той же соціальний чи економічний, політичний гіперконфлікт на такий рівень, який створює стан «передвоєнного» або «міжвоєнного» періодів, який завершується початком агресії та збройної агресії. Війна сама як феномен має власну структуру та відповідно до того досліджується не лише в історичному контексті, але й низкою відповідних дисциплін. Окрім того, вона одночасно має різне закінчення для будь-яких сторін, які тим чи іншим чином сприймали в ній участь: поразкою, перемогою, зникненням або утворенням нових держав. Зняттям або створенням нових конфліктів або перемир'ям (тимчасовим чи більш-менш

довготривалим у часі). На додачу, після війни починається новий простір, який досить часто називають «Повоєнням», який породжує внаслідок певних реалізацій проектів та дій нову стадію комунікації на міждержавних рівнях. І у всіх цих описаних складових існує низка соціально-філософських проблем, які, в першу чергу, впливають на громадян, тобто вимагають філософського, антропологічно скерованого розгляду. Війна як конфлікт вносить деструкуючі елементи і знищує на багатьох рівнях, в тому числі й особистому, цілісність, і саме феномен Єдиного – як у плані анатомічного характеру, так і у плані ментального, внаслідок чого страждає психіка, здоров'я та відчуття ідентичності у індивідів. Під час та після воєнних дій процес Реабілітації набуває не просто медичного характеру, а стає нагальною потребою для всіх верств населення, але, як на нашу думку, має певні відмінності щодо практичного застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід нагадати, що поняття Єдиного досліджувалося ще у працях Платона, Аристотеля та Плотіна, Діонісія Ареопагіта, Августина та Прокла. Тема Єдиного продовжує досліджуватися, і тут можемо назвати праці М. Штірнера, І. Реріх, Д. Федчука, концепт цілісності добре досліджено у О. Вознюка. Про цілісність з позиції біосоціальних засад мистецтва в контексті коеволюційної парадигми у свій час писала О. Денісова, питання цілісності через дослідження феномену антропологізму та когнітивної семантики підіймалося у А. Шарипіна, і він розробив концепцію інтертеоретичних структур когнітивного простору людини, проаналізувавши причини, що протидіють інтегруванню феномену цілісності у простір міждисциплінарного дискурсу. Оскільки цілісність досліджується не лише в індивідуальному плані, а й у більш глобальному, суспільному, рівні (ми використали висновки, які запропонував у дослідженнях Ю. Рожков). Важливими є дослідження про таку специфічну рису цілісності, як духовна, яку досліджувала І. Бондаревич. Важливі і сьогодні розробки А. Алексеєнко, Г. Воловик, В. Чудомех, В. Кузьменко. Корисними є введення до

розуміння поняття «Цілісність» та «Реабілітація» поняття «Людський вимір» у концепті соціального прогресу, який досліджувала О. Прудникова. Наголошуємо на значенні у реабілітації питань особливостей національного характеру, прикладом подібного наукового дослідження постає робота «Еволюція хтонічного образу в українському фольклорі» В. Пономаренко. Питання реабілітації військових ґрунтовно досліджував Ю. Бриндіков, його праця цікава саме тим, що скерована саме на дослідження військових, які брали участь у бойових діях. Не менш важливими є висновки зроблені В. Крутовим у запропонованій ним інноваційній стратегії реорганізації та розвитку системи медико-психологічної реабілітації та оздоровлення як засобу забезпечення сталого розвитку української державності (хоча поняття «сталій» та «стійкий» розвиток потребують додаткового уточнення та пошуку іншої назви, про що писалося вже у свій час Н. Годзь у роботі «Вступ до екологічної футурології» [8]).

Метою статті є дослідження джерельної бази та підготовка до дослідження значення реабілітаційної роботи у відновленні цілісності на всіх рівнях – від особистої до суспільної в Україні під час війни та в повоєнному просторі, аналіз структури та наповнення понять Цілісність, Єдине, Реабілітація та початок побудови концепції розуміння Реабілітації як особливого чинника у відновленні громадян, особливо військових спеціалістів та учасників бойових дій. Метою статті слугує дослідження та розуміння значення застосування лінгво-філософського аналізу понять і термінів, дотичних до тематики дослідження.

Виклад основного матеріалу. Головною метою як під час війни, так і повоєнного просторі для кожної держави тим чи іншим чином причасної до феномену війни, бойових дій, економічних санкцій тощо, є мета відновлення цілісності особистості та суспільства. Положення між ідеологією держави-агресора та держави, яка захищає власних громадян та територію, на разі дійсно відмінні за мотивацією і метою. У статті ми продовжуємо займатися питаннями, які пов'язані та стосуються держави, яка обороняється, а саме, України. Будь-який конфлікт, особливо збройний завжди скерований на порушення цілісності: територіальної, особистісної, індивідуальної тощо. Про це неодноразово вже писалося у працях [8], [9], [10], [11], [12]. Основним шляхом до відновлення вищезначеного є реабілітація. Ми з вами таким чином маємо низку взаємопов'язаних та залежних понять та термінів, а саме: здоров'я, цілісність, єдність, реабілітація. Саме тому, насамперед, нам треба звернути увагу на значення слів «поняття» та «термін». Розуміння точності та відповідності використання понять та термінів у будь-якій науці є дуже важливим питанням. Нагадаємо, що під поняттям, зазвичай, розуміють певну стійку форму мислення, за допомогою якої віддзеркалюються стійкі зв'язки та відносини предметів та явищ. Поняття також є думкою або системою думок, за допомогою яких узагальнюється та виділяються предмети певного класу за загальними та особливими для них ознаками.

Ми оперуємо, в першу чергу, поняттями «Війна», «Повоєння» та висвітлюємо структуру та значення феномену «Цілісності» та «Реабілітації», яку зазвичай сприймають як «відновлення» та «повернення» до певного статусу. Оскільки поняття розрізнять у широкому і науковому сенсах, то загальні поняття формально виділяють спільні ознаки предметів та явищ і закріплюють їх у словах. Поняття «Реабілітація» пройшло певний шлях трансформації (від розуміння її функції як механізму, шляху поновлення у статусі (і тут ми мали такі її практичні втілення, як політична, правова тощо) до створення нових галузей знань у контексті медичної, соціальної, психологічної і професійної реабілітації). Такий процес змін та розгалуження можливостей поняття та термінів пояснюється тим, що, на відміну від загальних понять, наукові поняття створюють такі означення, через які подано суттєві та необхідні ознаки (слова та знаки чи формули, якими викладено поняття, називаються науковими термінами). Нагадаємо, що наш інтерес до теоретичного дослідження понять «Реабілітація», «Єдине» та «Цілісність» є важливим через те, що саме поняття дуже важливі для пізнання, оскільки за їх допомогою пізнання від чуттєвого ступеня підіймається до логічного мислення, тобто, сприйняття переходить у віддзеркалення у формі поняття. Саме тому важливо дотримуватися питань точності, повноти викладення та розуміння на мовному рівні того, що закладено в об'ємі поняття. Саме тому, у першу чергу, ми розуміємо реабілітацію як шлях до максимально можливого відновлення того, чим, або яким був стан індивіда, суспільства, природної екосистеми або технічної чи навіть техно-природної систем [8], [9] до його порушення [13]. Поняття є наслідком довгого шляху пізнання, концентрацією досягнутого знання. Нагадаємо, що поняття створюються внаслідок таких операцій мислення, як порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація, узагальнення, експеримент. Поняття виникає за рахунок виділення чогось спільного, але воно не виключає одиничне та особливе. Повторимося, що оскільки поняття відображають дійсну реальність, то вони такі ж пластичні, як сама оточуюча нас реальність. У цьому контексті цікава робота «Антропологізм і когнітивна семантика» А. Шарипіна [26], бо в ній було розроблено «концепцію інтереоретичних структур когнітивного простору людини» та піддано аналізу причини, що протидіють інтегруванню феномену цілісності саме у простір міждисциплінарного дискурсу (зазначимо, що нам цікава саме міждисциплінарність).

У праці «Біосоціальні засади мистецтва в контексті коеволюційної парадигми» О. Денісова [15] було представлено автором «науково-методологічну базу усвідомлення біосоціальних засад духовно-практичного феномену мистецтва» та уведено поняття «арт-соціалізація», для нас важливим є дослідження автора стосовно біосоціальної цілісності саме процесу арт-соціалізації (у соціогенезі, у формуванні особистості) в його органічності соціоприродній екосистемі людини, оскільки реабілітація відбувається у межах соціального простору, то ми можемо зробити певне посилення на роботу «Громадянське суспільство

й особистість: форми взаємодії» Ю. Рожкова [23], в якій було вивчено та проаналізовано саме соціальні детермінанти, які обумовлюють форми взаємодії особистості та громадянського суспільства. Автор пише про «суперечливу єдність форм особистісної свободи», яка, на його думку, «дозволила проінтерпретувати сутність об'єкта як цілісність його індивідуальних і колективних характеристик», і пише про відновлення та створення «креативної особистості». Разом із питаннями екологічної футурології підіймалося питання майбутніх хвороб або ж трансформації нині існуючих [8]. Війна і повоення підіймають нові лінії дослідження та моделювання шляхів реабілітації і в ментальному, духовному плані. Тому цікавими є деякі міркування, зроблені у праці «Духовна цілісність особистості як атрибут саморозгортання людини» І. Бондаревича [2], де було запропоновано «концепцію становлення духовної цілісності особистості як атрибуту саморозгортання людини». Автор духовну цілісність людини бачить як «її здатність протистояти природним і соціальним факторам та забезпечувати самовідтворення системи внутрішньо особистісних механізмів». Досі постає важливим звертання до висновків, зазначених під час дисертаційного дослідження у праці «Духовність: сутність, еволюція, форми виявлення в етносі» А. Алексеєнко [1], та «Еволюція хтонічного образу в українському фольклорі» В. Пономаренко [19]. Апробацію поняття «цілісність» та розкриття повноти його наповнення можна знайти у праці «Життя як цілісність: соціально-філософський аналіз» Г. Воловик [7], в якій, окрім того, було розглянуто «генезу соціально-філософського осмислення життя, та піддано аналізу генетичну обумовленість та субординацію як цілком закономірні риси розвитку форм життя та вивчено соціальні детермінанти, які здійснюють оптимізацію життєдіяльності. Цікавим є розділ, в якому було проаналізовано чинники загрози існуванню життя та перспективи регулятивних функцій життєдіяльності в конфліктах за умов загострення глобальних проблем людської цивілізації.

Корисним до нашої тематики дослідження було звернутися до визначення просторової та часової межі ієрархічної складної відкритої само упорядкованої системи «світова соціоприродна цілісність» та які пропонує автор «інкорпорованих підсистем» в моделі «регіональні історико-культурні цілісності» у дисертаційному дослідженні «Знання та технології в історичних просторах культури» С. Рижкової [22], що підтверджує важливість та різноманітність дослідження поняття «цілісність». Основні концепції соціального розвитку з позицій розгляду феномену цілісності певним чином можна побачити розкритими й у праці «Людський вимір у сучасному концепті соціального прогресу (філософсько-історичний аналіз)» О. Прудникової [20] в якій надано модель реалізації сучасного концепту соціального розвитку, і яка базується на прагненні до збереження природних нерозривних зв'язків людини з суспільством, особливо за умов сучасного концепту соціального розвитку, зокрема, цілісності світогляду; єдності свідомості та мислення. Про цілісний образ

людини написано у праці «Принципи дидактики як об'єкт історико-філософської рефлексії» В. Кузьменко [17]. Автор шляхом «інтерпретації ейдетики Платона, ентелехії Арістотеля, антитези «сакральне-секулярне» Августина Блаженного, пансофізму Я. Коменського визначив, що трансформація принципів дидактики здійснюється через поступовість, послідовність, і статично – через доступність, наочність та цілісність.

Питання дослідження поняття «цілісність» та фактори розвитку суспільства добре представлено і у праці «Системна цілісність суспільства як фактор його прогресивного розвитку» І. Чайки [24], те ж поняття є системоутворюючим у роботі «Цілісність живого в контексті сучасного природознавства (онтологічні основи)» В. Чудомех [25]. Також можемо посилатися на роботи І. Віктор [4]. З точки зору практичного втілення знань стосовно реабілітації в нагоді можуть стати розробки, викладені в праці Ю. Бриндікова [3] та В. Крутова [16]. З певними коментарями цікавою є робота й В. Горлинського [14].

Висновки. Таким чином, ми можемо зробити такі висновки: поняття «Цілісність», «Єдність» та «Реабілітація» у нових рамках досліджень, спричинених нагальною практичною потребою відновлення цивільних та військових, набувають нових напрямків дослідження та практичного застосування. Аналіз попередньої літератури доводить, що попередні наукові розвідки вже внесли певний національний чинник та колорит до предмету та об'єкту дослідження феномену реабілітації. Та незважаючи на кількість наукових праць, саме розуміння Реабілітації як відновлення феномену Цілісності в загальнофілософському контексті розроблено не було. Кінцева мета будь якого дослідження полягає у вирішенні низки задач, однією з яких та першочерговою серед інших є точність розуміння стану сучасних методик дослідження та понять, закладених в них. Саме тому, на нашу думку, лінгвістичний аспект аналізу реабілітації як відновлення цілісності та аспект означення та розмежування задля практичної роботи між поняттями «Війна» та «Повоення» буде вносити ясність до практичного втілення низки реабілітаційних завдань до виконання з метою допомоги відновленню та мотивації до здорового повноцінного життя.

Список літератури

1. Алексеєнко А.П. (2007). *Духовність: сутність, еволюція, форми виявлення в етносі* : автореф. дис... д-ра філософ. наук: 09.00.04 ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків. 32 с.
2. Бондаревич І.М. (2008). *Духовна цілісність особистості як атрибут саморозгортання людини* : автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.04 ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ. 20 с.
3. Бриндіков Ю.Л. (2018). *Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб*. Хмельницький, Тернопіль. Retrieved from https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Dis_Bryndikov.pdf
4. Віктор І., Гаврилюк Ю. (2019). *Філософсько-антропологічний аналіз ритуалів (на матеріалі української культури)*. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки:*

проблеми та перспективи. Зб. наук. праць. Вип. 5. К.-Л.-Б. С. 187-190. Retrieved from <https://langs.physio-pedia.com/uk/principles-of-rehabilitation-uk/>

5. Вітко-Присяжнюк Я. (2023). Сучасна мовна політика України в контексті питання національної безпеки. *Мова і право: лінгвістичний аспект розуміння, тлумачення та застосування права: Матеріали міжвузівського круглого столу (09 листопада 2023 року)*. Одеса: ОДУВС. 178 с. С. 9-13.

6. Вознюк О.В. (2005). *Концепція цілісності як основа філософського синтезу знань*. Житомир: Рута-Волинь. 654 с.

7. Воловик Г.В. (2001). *Життя як цілісність: соціально-філософський аналіз*: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Запоріж. держ. ун-т. Запоріжжя, 19 с.

8. Годзь Н.Б. (2017). *Вступ до екологічної футурології*: монографія. Харків. Видавель Олександр Савчук. 572 с.

9. Годзь Н.Б. (2022). Концепт війни в контексті розгляду питання екологічної футурології та задачі відновлення та відбудови: філософський аспект. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. № 2. С. 18-21. Retrieved from <http://aprus.khpi.edu.ua/issue/view/16333>

10. Годзь Наталія. (2023). Стандарти та традиції у науковій комунікації під час війни та повоєнного простору (культурологічний та екологічний аспект). *Острозькі культурологічні читання: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Острог, 31 березня 2023 р.)*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». 100 с. С. 35-37.

11. Годзь Наталія. (2023). Питання урбаністики та ментальне здоров'я в сучасному та повоєнному просторі України. *Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект*: Матеріали IX міжнародної науково-теоретичної конференції (23-24 березня 2023 р. м. Черкаси); упорядник О.І. Астапова-Вязміна; відп. ред. проф. А.І. Бойко. М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технологіч. ун-т Черкаси: ЧДТУ. 133 с. С. 72-24. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?id=26m7EAAAQBAJ&pg=PA72&ots=pdMror4utc&lr&hl=uk&pg=PA72#v=onepage&q&f=false>

12. Годзь Наталія (2023). Практична сторона екологічної футурології в світлі російсько-української війни (російської збройної агресії проти України). *Collection of theses of the International Scientific – Practical Conference «Managerial, social and technological innovations – the basis of the public good»*. «Управлінські, соціальні та технологічні інновації в основі суспільного блага». «Vadybinės, socialinės ir technologinės inovacijos – visuomenės gerovės pagrindas». *Tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos tezių rinkinys. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції. 30 -31 May, 2023. Marijampole*. С. 34-35. Retrieved from https://marko.lt/wp-content/uploads/2023/09/Tesis-book_Marijampole_2023_pdf.pdf

13. Годзь Н.Б., Круць О.А. (2023). Причини розгляду феномену цілісності у контексті духовного та фізичного здоров'я нації. *Філософія в сучасному світі: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 17-19 листопада 2023 р.*; Ред. кол. Я.В. Тараров, А.В. Кіпенський, О.О. Дольська [та ін.]. Харків. 205 с. С. 175-176.

14. Горлинський В.В. (2011). *Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір*: монографія. К.: Вид. ПАРАПАН. 390 с. Retrieved from <https://ap.uu.edu.ua/article/308>

15. Денісова О.В. (2002). *Біосоціальні засади мистецтва в контексті коеволуційної парадигми*: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Тавр. нац. ун-т ім. В.І.Вернадського. Сімф. 20 с.

16. Крутов В. (2022). Курс – здорова країна. Національна інноваційна стратегія реорганізації та розвитку системи медико-психологічної реабілітації та оздоровлення – засіб забезпечення сталого розвитку української державності. *Фітотерапія. Часопис*. № 3. С. 68–77. Retrieved from <https://www.phytotherapy.vernadskyjournals.in.ua/journal/2022/3/6.pdf>

17. Кузьменко В.В. (2003). *Принципи дидактики як об'єкт історико-філософської рефлексії*: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.05; Нац. металург. акад. України. Д. 18 с.

18. Мова і право: лінгвістичний аспект розуміння, тлумачення та застосування права. *Матеріали міжвузівського круглого столу (09 листопада 2023 року)*. Одеса: ОДУВС, 2023. 178 с.

19. Пономаренко В.В. (1999). *Еволюція хтонічного образу в українському фольклорі*: автореф. дис... канд. філол. наук: 09.00.12; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т українознав. К. 19 с.

20. Пруднікова О.В. (2007). *Людський вимір у сучасному концепті соціального прогресу (філософсько-історичний аналіз)*: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Харк. ун-т повітр. сил ім. І. Кожедуба. Харків. 17 с.

21. Реріх І.В. (2021). Феномен «Єдиного» у філософії Макса Штірнера». *Національний університет «Києво-Могилянська академія» Факультет гуманітарних наук Кафедра філософії та релігієзнавства*. 45 с. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b1144bc0-839b-442d-9432-b2fc98adc103/content>

22. Рижкова С.А. (2005). *Знання та технології в історичних просторах культури*: автореф. дис... д-ра філос. наук: 09.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ. 36 с.

23. Рожкова Ю.А. (2009). *Громадянське суспільство і особистість: форми взаємодії*: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Донец. нац. ун-т. Донецьк. 16 с.

24. Чайка І.Ю. (2005). *Системна цілісність суспільства як фактор його прогресивного розвитку*: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Ін-т вищ. освіти АПН України. К. 20 с.

25. Чудомєх В.М. (2003). *Цілісність живого в контексті сучасного природознавства (онтологічні основи)*: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.01; Тавр. нац. ун-т ім. В.І.Вернадського. Сімф. 20 с.

26. Шарипін А.В. (2008). *Антропологізм і когнітивна семантика*: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ. 16 с.

References (transliterated)

1. Alekseienko A.P. (2007). *Dukhovnist: sutnist, evoliutsiia, formy vyjavlennia v etnosi: avtoref. dys... d-ra filosof. nauk: 09.00.04*; Khark. nats. un-t im. V.N. Karazina. Kharkiv. 32 s.

2. Bondarevych I.M. (2008). *Dukhovna tsilisnist osobystosti yak atrybut samorozhhortannia liudyny: avtoref. dys... kand. filosof. nauk: 09.00.04*; Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova. Kyiv. 20 s.

3. Bryndikov Yu.L. (2018). *Teoriia ta praktyka rehabilitatsii viiskovoslužhbovtiv uchasnykiv boiovykh dii v systemi sotsialnykh sluzhzb. Khmelnytskyi, Ternopil*. Retrieved from https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Dis_Bryndikov.pdf

4. Viktor I., Havryliuk Yu. (2019). *Filosofsko-antropologichniy analiz rytualiv (na materialii ukrainskoi kultury)*. Suchasni tendentsii rozvytku osvity u nauky: problemy ta perspektyvy. Zb. nauk. prats. Vyp. 5. К.-Л.-В. S. 187-190. Retrieved from <https://langs.physio-pedia.com/uk/principles-of-rehabilitation-uk/>

5. Vitko-Prysiashniuk Ya. (2023). Suchasna movna polityka Ukrainy v konteksti pytannia natsionalnoi bezpeky. *Mova i pravo: linhvistychnyi aspekt rozuminnia, tлумachennia ta zastosuvannia prava: Materialy mizhvuzivskoho kruhloho stolu (09 lystopada 2023 roku)*. Odesa: ODUVS. 178 s. S. 9-13.
6. Vozniuk O.V. (2005). Kontsepsiia tsilisnosti yak osnova filosofskoho syntezu znan. *Zhytomyr : Ruta-Volyn*. 654 s.
7. Volovyk H.V. (2001). Zhyttia yak tsilnist: sotsialno-filosofskiy analiz: avtoref. dys... kand. filos. nauk: 09.00.03 ; Zaporiz. derzh. un-t. Zaporizhzhia, 19 s.
8. Hodz N.B. (2017). Vstup do ekolohichnoi futurolohii : monohrafiia. Kharkiv. Vydavets Oleksandr Savchuk. 572 s.
9. Hodz N.B. (2022). Kontsept viiny v konteksti rozghliadu pytannia ekolohichnoi futurolohii ta zadachi vidnovlennia ta vidbudovy: filosofskiy aspekt. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI»*. Serii: Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva. № 2. S. 18-21. Retrieved from <http://aprus.khpi.edu.ua/issue/view/16333>
10. Hodz Nataliia. (2023). Standarty ta tradytsii u naukovii komunikatsii pid chas viiny ta povoiennoho prostoru (kulturolohichni ta ekolohichni aspekt). *Ostrozki kulturolohichni chytannia: materialy Vseukrainskoi naukovoi konferentsii (m. Ostroh, 31 bereznia 2023 r.)*. Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». 100 s. S. 35-37.
11. Hodz Nataliia. (2023). Pytannia urbanistyky ta mentalne zdorovia v suchasnomu ta povoiennomu prostori Ukrainy. *Sotsialni ta humanitarni tekhnologii: filosofsko-osvitnii aspekt : Materialy IX mizhnarodnoi naukovoteoretychnoi konferentsii (23-24 bereznia 2023 r. m. Cherkasy) ; uporiadnyk O.I. Astapova-Viazmina ; vidp. red. prof. A.I. Boiko. M-vo osvity i nauky Ukrainy, Cherkas. derzh. tekhnolohich. un-t Cherkasy :ChDTU*. 133 s. S. 72-24. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?id=26m7EAAAQBAJ&lp g=PA72&ots=pdMror4utc&lr&hl=uk&pg=PA72#v=onepage &q&f=false>
12. Hodz Nataliia. (2023). Praktychna storona ekolohichnoi futurolohii v svitli rosiisko-ukrainskoi viiny (rosiiskoi zbroinoi ahresii proty Ukrainy). *Collection of theses of the International Scientific – Practical Conference «Managerial, social and technological innovations – the basis of the public good». «Upravlinski, sotsialni ta tekhnolohichni innovatsii v osnovi suspilnoho blaha». «Vadybinés, socialinés ir technolohinés inovacijas – visuomenés gerovés pagrindas». Tarptautinés mokslinés – praktinés konferencijos tezių rinkinys. Zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii. 30 -31 May, 2023. Marijampole. S. 34-35. Retrieved from https://marko.lt/wp-content/uploads/2023/09/Tesis-book_Marijampole_2023_pdf.pdf*
13. Hodz N.B., Kruts O.A. (2023). Prychyny rozghliadu fenomenu tsilisnosti u konteksti dukhovnoho ta fizychnoho zdorovia natsii. *Filosofiia v suchasnomu sviti: Materialy IV Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii*, 17–19 lystopada 2023 r. ; Red. kol. Ya.V. Tararoev, A.V. Kipenskyi, O.O. Dolska [ta in.]. Kharkiv. 205 s. S. 175-176.
14. Horlynskyi V.V. (2011). *Filosofiia bezpeky i staloho ljudskoho rozvytku: tsinnisnyi vymir : monohrafiia*. K. : Vy d.PARAPAN. 390 s. Retrieved from <https://ap.uu.edu.ua/article/308>
15. Denisova O.V. (2002). *Biosotsialni zasady mystetstva v konteksti koevoliutsiinoi paradyhmy: avtoref. dys... kand. filos. nauk: 09.00.03 ; Tavr. nats. un-t im. V.I.Vernadskoho*. Simf. 20 s.
16. Krutov V. (2022). Kurs – zdorova kraina. *Natsionalna innovatsiina stratehiia reorganizatsii ta rozvytku systemy medyko-psykholohichnoi rehabilitatsii ta ozdorovlennia – zasib zabezpechennia staloho rozvytku ukrainskoi derzhavnosti*. *Fitoterapiia*. Chasopys. № 3. S. 68–77. Retrieved from <https://www.phytotherapy.vernadskyjournals.in.ua/journal/2022/3/6.pdf>
17. Kuzmenko V.V. (2003). *Pryntsypy dydaktyky yak obiekt istoryko-filosofskoi refleksii: avtoref. dys... kand. filosof. nauk: 09.00.05 ; Nats. metalurh. akad. Ukrainy*. D. 18 s.
18. *Mova i pravo: linhvistychnyi aspekt rozuminnia, tлумachennia ta zastosuvannia prava: Materialy mizhvuzivskoho kruhloho stolu (09 lystopada 2023 roku)*. Odesa : ODUVS, 2023. 178 s.
19. Ponomarenko V.V. (1999). *Evoliutsiia khtonichnoho obrazu v ukrainskomu folklori: avtoref. dys... kand. filol. nauk: 09.00.12 ; Kyiv. un-t im. T. Shevchenka, In-t ukrainoznav. K.* 19 s.
20. Prudnikova O.V. (2007). *Liudskiy vymir u suchasnomu kontsepti sotsialnoho prohresu (filosofskostorychnyi analiz): avtoref. dys... kand. filos. nauk: 09.00.03 ; Khark. un-t povitr. syl im. I. Kozheduba*. Kharkiv. 17 s.
21. Rerikh I.V. (2021). *Fenomen «Iedynoho» u filosofii Maksa Shtirnera». Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia» Fakultet humanitarnykh nauk Kafedra filosofii ta relihiieznavstva*. 45 s. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b1144bc0-839b-442d-9432-b2fc98adc103/content>
22. Ryzhkova S.A. (2005). *Znannia ta tekhnologii v istorychnykh prostorakh kultury: avtoref. dys... d-ra filos. nauk: 09.00.02 ; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka*. Kyiv. 36 s.
23. Rozhkova Yu.A. (2009). *Hromadianske suspilstvo i osobystist: formy vzaємodii: avtoref. dys... kand. filos. nauk: 09.00.03 ; Donets. nats. un-t. Donetsk*. 16 s.
24. Chaika I.Iu. (2005). *Systemna tsilnist suspilstva yak faktor yoho prohresyvnoho rozvytku: avtoref. dys... kand. filos. nauk: 09.00.03 ; In-t vyshch. osvity APN Ukrainy*. Kyiv. 20 s.
25. Chudomiekh V.M. (2003). *Tsilnist zhyvoho v konteksti suchasnoho pryrodoznavstva (ontolohichni osnovy): Avtoref. dys... kand. filosof. nauk: 09.00.01 ; Tavr. nats. un-t im. V.I.Vernadskoho*. Symf. 20 s.
26. Sharypin A.V. (2008). *Antropolohizm i kohnityvna semantyka: avtoref. dys... kand. filos. nauk: 09.00.02 ; Kyiv. nats. un-t im. T.Shevchenka*. Kyiv. 16 s.

Надійшла (received) 15.12.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Годзь Наталія Борисівна (Godz Nataliia) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2717-1232>;

Круць Олександр Анатолійович (Kruts Oleksandr) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», аспірант кафедри філософії, Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0453-3635>